

Jacques'o Lacano pertrūkio teorija: tikrovės perspektyva

Kasparas Pocius

Vytauto Didžiojo universiteto
Filosofijos katedra
E. paštas godfish2000@gmail.com

Santrauka. Straipsnyje aptariama Jacques'o Lacano pertrūkio teorija, aprėpianti tris jo topologijos koncepcijoje figūruojančias plotmes – įsivaizduojamybės, simbolinę ir Tikrovės plotmę. Pertrūkio teorija ji vadintina todėl, kad ji leidžia įžvelgti Lacano postuluojamą subjekto neišbaigtumą kiekvienoje iš šių plotmių susiduriant su Kitu. Straipsnyje keliamas klausimas, ar Lacano visuose trijuose lygmenyse matomą stoką galima aptarti pozityviai. Ypatingas dėmesys skiriamas faliniam signifikantui, keliami hipotezė, kad jis, susiedamas simbolinę ir Tikrovės plotmes, leidžia kurti naujas prasmes ir nepasiduoti fundamentaliai fantazijai. Be to, Lacano teorines išvalgas bus bandoma susieti su politine plotme.

Pagrindiniai žodžiai: Lacanas, subjektas, Tikrovė, fantazija, falinis signifikantas

Jacques Lacan's Theory of Rupture: the Perspective of the Real

Abstract. The article analyses Jacques Lacan's theory of rupture that encompasses the three planes – the imaginary, the Symbolic and the Real – that comprise his topology. It is named the theory of rupture because it allows grasping the unfinished Lacanian subject as it encounters Other in all of those planes. The main question is whether this lack could be considered as positive. The attention is paid to the phallic signifier; the hypothesis is that this signifier, by linking the symbolic and the Real, allows the creation of new meanings and the resistance towards the fundamental fantasy.

The Lacanian ternary conception of topology helps us to analyse the field of politics. While grasping this field from the “ex-sisting” perspective of the Real, we can observe the two scenarios of the development of (political) subject. On the one hand, there is a possible link between the subject and fantasy, in which one tries to compensate for the lack of the Real by “comforting” itself in the plane of symbolic discourse. On the other hand, in the alternative scenario, the subject consciously admits its lack, rejects the fantasy and begins to create new names which “hole” the symbolic discourse itself as well as the insufficiency of the symbolic field. The Real is defended by the phallic signifier, which helps to maintain the subject's negativity and militancy. By enclosing the Real into the Symbolic we create the new consistency as the subject seeks not to maintain a passive form and place inside the structure, but names the positive lack in the structure itself and thereby creates the new political content.

Keywords: Lacan, subject, the Real, fantasy, phallic signifier

Padėka. Mokslinis tyrimas finansuotas Europos socialinio fondo lėšomis pagal priemonę Nr. 09.3.3-LMT-K-712 „Mokslininkų, kitų tyrėjų, studentų mokslinės kompetencijos ugdymas per praktinę mokslinę veiklą“.

Received: 15/03/2021. **Accepted:** 19/06/2021

Copyright © Kasparas Pocius, 2021. Published by Vilnius University Press.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Įvadas

Šiame straipsnyje apžvelgiama prancūzų psichoanalizės teoretiko Jacques'o Lacano vėlyvoji topologinė tikrovės samprata, tampanti svarbi ir šiuolaikiniams politikos tyrinėtojams, bandantiems ieškoti naujų būdų apmąstyti šiuolaikinio politinio subjekto kūrimo sėkmes ir nesėkmes. Lacano teorija šiuolaikiniams filosofams ir politikos tyrinėtojams vis dar tebėra kietas riekšutėlis. Lietuvoje Lacano teorijai dėmesio skiriama nemažai, tačiau vėlyvuuoju jo teorinio darbo laikotarpiu domėtasi palyginti nedaug. Išsamiausiai tikrovės sampratą savo publikacijose tyrinėjo Audronė Žukauskaitė, taip pat ji siejo šią teoriją su (post)feministinėmis teorijomis ir atitinkamai ją kritikavo¹. Savo studijose apie propagandą ir lyderystę ir kt. darbuose Lacaną mini Gintautas Mažeikis². Lacanas minimas ir kitų Lietuvos filosofų – Jūratės Baranovos, Vytauto Rubavičiaus, Kristupo Saboliaus, Povilo Senūtos ir kt. darbuose. Ir visgi turint omenyje plataus šio autoriaus palikimo tyrinėjimų bangą visame pasaulyje (pasirodė net keletas naujų knygų serijų, kuriose svarstomos vėlyvojo Lacano teorijos implikacijos šiuolaikinei teorijai) verta pažvelgti, kokių naujų socialinių ir politinių interpretacijų iškyla skaitant Lacaną dabar. Tai, mano požiūriu, aktualu ne tik akademinėi terpei – Lacano tikrovės samprata leidžia nauju kampu pažvelgti į visuomenėje, ypač socialiniuose judėjimuose, kylančias diskusijas apie kairiojo politinio diskurso nepatvarumą dabartinėje Lietuvoje ir visame pasaulyje bei parodyti naujas galimas perspektyvas tokiam diskursui kurtis.

Kalbant apie vėlyvąjį Lacano teorijos etapą remiamasi Jacques'o Alaino Millerio teiginiu, kad skirtingais savo teorinės veiklos laikotarpiais Lacanas teikdavo dėmesį skirtingiems psichoanalitinio subjekto steigimosi etapams, kuriuos galima vadinti plotmėmis: ankstyvuosiuose jo pranešimuose, straipsniuose ir seminaruose orientuojamasi į ego ir įsivaizduojamybės plotmę, viduriniuoju laikotarpiu gilinamasi į santykį su Kitu simboli- nėje plotmėje, o galiausiai trečiajame etape pažvelgta į tikrovės (*le réel*) plotmę (Voruz, Wolf 2007: viii). Tad kaip straipsnio problemą ir galima įvardyti Lacano mėginimą nusa- kyti bei nustatyti galimo organizuoto politinio subjekto steigties vietą tikrovės plotmėje, aplenkiant didžiojo Kito kuriamą simbolinę ir jo palaikomą įsivaizduojamybės plotmę. Todėl gilinamasi į falinio signifikanto funkciją – kaip galimybę kurti tikrovę pamatyti leidžiantį pertrūkį, filosofiniame kontekste sietiną su Alaino Badiou įvykio samprata, o politinėje erdvėje – su riaušėmis ir kovomis dėl materialinių sąlygų ar teisių užsitikrinimo.

Bet prieš keliant klausimą, kaip tikrovės išiskverbimas keičia simbolinę realybę, reikia atsakyti į klausimą, kuo savita pati Lacano subjekto samprata.

Subjektas ir jo steigimosi etapai

Pirmiausia Jacques'o Lacano postuluojamą subjektą turime aptarti išskirdami tas subjekto „savižinis“ ir „autonomiškumo“ formas, kurias Lacanas kritikuoja. Nors Sigmundas Freu-

¹ Žukauskaitė, A., 2001. *Anapus signifikanto principo: dekonstrukcija, psichoanalizė, ideologijos kritika*. Vilnius: Aidai; Žukauskaitė, A., 2005. *Anamorfozės. Nepamatinės filosofijos problemos*. Vilnius: Versus Aureus.

² Mažeikis, G., 2010. *Propaganda ir simbolinis mąstymas: monografija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla; Mažeikis, G., 2012. *Po pono ir tarno: Lyderystės ir meistrystės dialektika*. Vilnius: Kitos knygos.

das psichoanalizės „revoliucija“ moksle lygino su Koperniko heliocentrine „revoliucija“ astronomijoje ir ragino „išcentruoti“ žmogaus valios autonomiją, Lacanas, psichoanalitinių tyrinėjimų ir klinikinio gydymo lauke metęs iššūkį tuo metu dominavusiai ego psichologijai, teigia, kad daugelio iš mūsų „požiūris į pasaulį lieka sferiškas“, t. y. pasaulis tebesisuka aplink mūsų ego ašį. Kaip sako amerikiečių psichoanalitikas Bruce’as Finkas, Freudas akcentavo sąmoninį žinojimą, kuris nepriklauso sąmoningam, maštančiam subjektui, t. y. ego. Tačiau „nepaisant Freudo įsitikinimo, kad esama žinojimo, kuris, kažkur įrašytas, užregistruotas, lieka, griežtai kalbant, niekam nepažįstamas, analitikai grįžo prie sąmoningo aš idėjos – ego, kuris atlieka sintetinę funkciją „integruodamas realybę“ ir tarpininkaudamas tarp tūžmingų id varų ir griežtų moralinių superego apribojimų“ (Fink 2002: 30).

Autonomiško subjekto kūrimui besipriešindamas Lacanas, atrodytų, elgiasi taip, kaip poststruktūralistai, laikęsi nuostatos, kad toks subjektas, kuriuo remiasi moderniosios Vakarų Europos ir jos imperinių tęsinių kultūriniai projektai, turi išnykti. Bet filosofas Slavojus Žižekas mano kitaip. Jo teigimu, poststruktūralizme subjektas paprastai redukuojamas į vadinamąją subjektyvaciją: jį nuolat įveikia įvairūs dar iki subjekto susikūrimo vykstantys procesai („rašymo“, „geismo“), kurie išardo bet kokio autonomiško individualaus subjekto savikūros projektą, panardindami individus į skirtingų „patirčių“ ir „išgyvenimų“ zonas, ir paverčia neįmanoma bet kokią pastangą atsiriboti nuo savo „agento“ vaidmens, ieškoti bendramatiškumo. Žižekas (2008: 197) lakoniškąjį subjektą interpretuoja kitaip:

jei atitraukiame visą skirtingų subjektyvacijos formų apstumą, visą patirties pilnatvę, su kuria susiduriame pažvelgę į tai, kaip individai „išgyvena“ savo subjektyviose pozicijose, lieka tuščia vieta, kuri anksčiau buvo pripildyta to apstumo; ši pradinė tuštuma, kuriai trūksta simbolinės struktūros, yra subjektas – signifikacijos subjektas.

Taigi, Žižekas lakoniškąjį subjekto sampratą „griežtai“ priešina poststruktūralistinei: subjektyvacija, pasak jo, maskuoja ne išankstinius geismo procesus, bet įtrūki struktūroje – subjektą kaip įtrūkį. Toks įtrūkis formuojasi signifikacijos subjektui bandant įsitraukti ir save išreikšti simboliniame realybės diskurse: kaip pastebi Žižekas, tai jam niekad nepavyksta – signifikacijos proceso metu atsidūręs signifikatų grandinėje, subjektas negeba atrasti sau tinkamo signifikato, prasmės, nuolat pasako arba per daug, arba per mažai (2008: 198).

Kitaip tariant, simbolinė plotmė žymi susvetimėjimo procesą, kurio metu kalbantis subjektas egzistuoja kaip „būties pertrūkis“ – subjektas „už groty“. Jis, Lacano teigimu, negali kalbėti apie save – jis gali būti tik negatyviai apibūdintas per savo skirtumą nuo kitų signifikantų.

Kaip žinome, perėmęs ženklo sampratą iš Ferdinando de Saussure’o, Lacanas jį radikalizuoja: Saussure’o koncepcijoje ženklas perduoda prasmę, o Lacano signifikanto skirtumas nuo kitų ženklų atrodo svarbesnis nei signifikanto santykis su bet kokia prasme, su kuria galėtų tapti asocijuojamas – jis, kaip sako Edas Pluthas, yra „iš esmės beprasmis“ (2007: 28). Taigi, signifikacija Lacano koncepcijoje laikomas ne stabilus signifikanto ir signifikato ryšys, bet procesas, kurio metu pats signifikantų žaismas kuria signifikato, prasmės iliuziją. Apie simbolinėje plotmėje atsidūrusį subjektą jokiū būdu negalima kal-

bėti kaip apie vientisą ar vieningą autonomišką subjektą: tai visuomet yra vienetas tarp kitų vienetų. Vieningumo arba galimybės „pasakyti viską“ nuolat trūksta. Figūruojant simbolinėje erdvėje įmanoma remtis tik diskurso teikiamais resursais – tai gerai parodo liberalios demokratijos diskursas, kai rinkimuose dalyvauti siekiančios partijos bet kokius radikalesnius pasipriešinimo išnaudojimui ar socialinės rūpybos reikalavimus koreguoja ir pakeičia mažiau radikalia, labiau liberalios demokratijos kriterijus atitinkančia žmogaus teisių ir laisvių retorika. Jei kliaujantis kovos už žmogaus laisves ir teises retorika paprastai neįmanoma aptarti individo ar individų grupės patiriamų socialinių sunkumų, tai panašios bėdos ištinka ir negalintį iki galo „išsakyti“ subjektą.

Lacanas kalba apie simbolinėje plotmėje vykstantį susvetimėjimo procesą, perkeldamas subjektą „už groūtį“. Bet ar būties pertrūkis neegzistavo iki kalbos atsiradimo? Ar apie ikisimbolinį individo raidos etapą galime kalbėti kaip apie kokį nors „rojaus sodą“ (Fink 2004: 150)? Tokius bandymus paneigia jau Lacano veidrodžio stadija: nepaisant džiugaus ir savimi pasitikinčio atvaizdo veidrodyje ir jį lydinčios įsivaizduojamo kūno – ego – galios, tikrasis kūnas yra fragmentuotas ir nesavarankiškas.

Bet ar ta fragmentacija būdinga vien tik subjektui? Kūdikio kreipimasi į pasaulį, verksmą ar protestuoti susirinkusios minios reikalavimus kartais irgi pasitinka tyla. Tai gi, subjekto suvokimą, kad kažko trūksta jam pačiam (susvetimėjimą), papildoma aplinkos atsiribojimo (atsiskyrimo) jausmas. Už groūtį esančio subjekto susvetimėjimas susijęs su monolitiško, diskursyvaus „Kito“ vieningumu, o atsiskyrimo metu mes pradėdami už groūtį „patupdydami“ Kitą, vieną iš tėvų, kuris, kaip sako Bruce'as Finkas, „taip pat ne visada suvokia, ko nori“, kurio troškimai gali būti „dviprasmiški, prieštaringi ir visuomet nepastovūs“. Tai gi, pertrūkio esama ne tik signifikacijos subjekto, bet ir jo Kito plotmėje – Kito, kuris kartais nefunkcionuoja, sprunka, „kažką man sako, bet neaišku, ko nori“ (Fink 2004: 123). Bandydamas išsiaiškinti, ko nori Kitas, signifikacijos subjektas susiduria su tuo, kas jau negražinamai prarasta – bandymais gražinti savo būčiai vientisumo iliuziją, paremtą vieningumo su motiniškuoju Kitu patirtimi. Tokio vieningumo atkurti neleidžia motiniškojo geismo signifikantas, kurį Lacanas vadina „Tėvo vardu“. „Tėvo vardas“ siejasi su kastracijos kompleksu ir įveda subjektą į simbolinę plotmę ženklindamas jam nepasiekiamą, uždraustą motinos geismą faliniu signifikantu.

Pirmiausia kyla klausimas, ką nori pasiekti geidžiantysis subjektas. Lacanas atsako, kad jis nori būti pripažintas Kito, jis nori būti norimas. Kitam jis nuolat siunčia klausimus: „ką turėčiau padaryti, kad tu manęs norėtum?“ Todėl geismas visada yra Kito geismas – patenkinti Kito geismą stengiamasi leidžiant Kitam geisti per mane. Geismas Lacano koncepcijoje mus priverčia apsiriboti įsivaizdavimo ir simboline plotmėmis. Tačiau paradoksalu, kad toks niekad nepatenkinamas ir dėl to nenumalšinamas geismas mums leidžia pamatyti įtrūki diskurse, kurio anksčiau neįsivaizdavome. Tai, kad už Kito nesama Kito, apnuogina Kito diskursą, jis tampa „įkalintas“ už groūtį, patenka į tokią pačią situaciją, kurioje anksčiau buvo signifikantas, mes išvelgiame jo skilimą ir laikome šį skilimą jo netobulumo įrodymu. Skirtingai nei Descartes'o *Metafiziniuose apmąstymuose*, kuriuose būties garantu pasirenkamas Dievas, lakaniškojo subjekto būties negarantuoja niekas: metakalbos nėra, t. y. diskursui nebūdingas anapus jo esantis ir jį pagrindžiantis objektas

(Fink 2004: 122). Šis Lacano teiginys svarbus ir ideologijos kritikai: panašiai kaip ir su Kantu diskutavęs Hegelis, Lacanas kalba apie didįjį Kitą kaip apie į anapusių suprojektuotą šiapusybę, tariamą daiktą savyje, kuriam sąmonė suteikė fenomeninio pasaulio atributus. Kita vertus, psichoanalizė kalba apie sąmonei nepasiekiamą Tikrovės plotmę, kurią mes tuojau aptarsime.

Būtent per įtrūki kalboje subjektas sau grąžina kūną. Kaip sako Bruce'as Finkas, lakaniškasis subjektas yra ne tik kalbinės mašinos subjektas – kūnas, apmarintas iš Kito perimtos kalbos, – bet ir gyvastis, sprunkanti nuo kalbos ir jos implikuojamo normatyvinio diskurso (2004: 124). Taip subjektas atranda signifikantą, kurio anksčiau turėjo vengti tam, kad galėtų prisitaikyti prie diskurso – mėgavimosi (*jouissance*) signifikantą (Lacan 1998: 3).

Falinis Tikrovės signifikantas

Besimėgaujantis signifikacijos subjektas kalboje atranda pertrūkio signifikantą, kuris ir yra falinis mėgavimosi signifikantas. Tai, pasak Bruce'o Finko, yra pats procesas, kuris leidžia signifikatui dominuoti ir kurti signifikantą. Šis signifikantas tarsi padalina simbolinę plotmę į dvi dalis ar du sluoksnius: tai, ką Lacanas vadina „lobynu“ – Kito diskurso erdvę, kuria signifikantas nuolat remiasi kurdamas ir organizuodamas savo prasmų lauką, ir falinio signifikato erdvę, kuri organizuoja patį diskurso lauką (Fink 2004: 125).

Lacanas laikosi minties, kad žmonės nuo vaikystės skiria realų vyrišką lytinį organą penį nuo falo kaip išivaizduojamo objekto ir falinės „ne“ funkcijos simbolinėje plotmėje. Kaip sako Finkas, falinis signifikantas apibrėžia patį signifikavimo procesą. Bet didysis paradoksas yra šio signifikanto pasirodymo būdas. Jis pasirodo ne kaip jo atvaizdas (ne kaip realus, biologinis organas ar koks nors su juo tapatinamas vaizdinys), bet kaip „tai, ko trūksta geidžiamam vaizdinui“ (Fink 2004: 135). Jis pasirodo per draudimą, per kastracijos baimę, nes savo ruožtu visada gali pasirodyti „ne vietoje“ ir ne laiku. Lacanas žymi išivaizduojamą falinį signifikantą minuso ženklu ir pasitelkia Freudo paciento mažojo Hanso pavyzdį. Šis penkerių metų berniukas Freudui pasakojo, kad atėjęs santechnikas išsuks senąjį daikčiuką ir pakeis jį nauju: netinkamą išivaizduojamą penį, brangų, bet nepatvarų mėgavimosi šaltinį, pakeis simbolinis organas, dėl kurio jis taps geidžiamas Kito, užims geidžiamą vietą (Fink 2004: 136). Ellie Ragland šį išivaizdavimą sieja su „visą gyvenimą vyrus lydinčiu nežymiu nerimu ar agresyvumu“ (2015: 80).

Falinis mėgavimasis laikomas prarastu, jau pats jo įvardijimas žymi jo stoką, sutampančią su negalėjimu mėgautis. Finkas susieja šį trūkumą su gyvulio alkium: gyvulys savo alkį numalšina, ir jis išnyksta; bet žmogus, įvardydamas atsiradusią stoką, savąjį patirto neteisingumo jausmą išsaugo ilgam (2004: 126). Lacanui tai yra nuoroda į tai, ką jis vadina vara: pasąmoniniu įsitikinimu, kad pasimėgavimo objektas yra visiems laikams prarastas.

Slavojus Žižekas sako, kad falinis signifikantas žymi savo paties neįmanomybę. Tik tai padeda jam atverti trečiąjį pasąmonės lygmenį – Tikrovę, glūdinčią anapus išivaizduojamos ir simbolinės plotmių, siunčiančią mums signalus ir besimaterializuojančią mėgavimosi būdu. Jos „neįmanoma pasiekti, bet neįmanoma ir išvengti“ (Žižek 2008: 175). Pozityvia

prasmė falinį signifikantą galima laikyti „kastracijos“ signifikantu (Tėvo vardu), t. y. sieti su jo paties stoka. Pozityvumą čia galima laikyti diskurso plotmės savybe. O fališkumą Lacanas suvokia ne kaip pozityvios substancijos galią, bet kaip tokios galios inversiją: falo turėjimas Tikrovės plotmėje yra tolygus jo neturėjimui, nebūčiai simbolinėje plotmėje. Kaip sako italų psichoanalizės teoretikas Lorenzo Chiesa, jei šis falinis signifikantas diskurso plotmėje reiškia „vienu mažiau“, tai Tikrovės plotmėje jis reiškia „vienu daugiau“ (Chiesa 2007: 121). Falinis signifikantas apibrėžia dialektiką tarp simbolinės ir tikrovės plotmių: jis „nėra tik tikrovės stokos simboliniame Kitame signifikantas, jis yra ir signifikantas: ši stoka yra Tikrovės stoka“ (*ibid.*). Tai, kas prarandama simbolinėje plotmėje, retroaktyviai atrandama Tikrovės plotmėje. Kitaip tariant, tikrovei (ir su ja susijusiam mėgavimuisi) suteikiama ta prasmė, kurios anksčiau nebuvo: ją retroaktyviai sukuria tikrovės stoka, išgyvenama simbolinio diskurso plotmėje.

Taigi, kaip sako psichoanalizės tyrinėtojai, Tikrovės plotmės negalima atskirti nuo simbolinės plotmės: „visa Tikrovė yra simbolinės plotmės Tikrovė“ (*ibid.*). „Iš vidaus“ ji sukuria simbolinės plotmės stoką, tuštumą joje, dėl kurios simbolinė plotmė nesugeba pagrįsti savęs – anapus Kito nėra Kito. Bet Tikrovė yra ir ikisimbolinės Tikrovės likutis. Slavojus Žižekas (1994: 30) apibūdina ją kaip nesamą simbolinės plotmės Priežastį:

Tikrovė kaip Priežastis įsiveržia ten, kur suklumpa, nesėkmę patiria simbolinis apibrėžtumas – tai yra, kur iškrenta signifikantas. Dėl šios priežasties Priežastis *qua* Tikrovė savo visa lemiančios galios niekada negali įgyvendinti tiesiogiai, bet visada turi veikti tarpininkavimo keliu, atsižvelgdama į trikdžius simbolinėje tvarkoje.

Į simbolinės realybės audinį įsitraukusi Tikrovė, pasak Žižeko, pasirodo kaip jos neprijaukinama Išorė, trikdanti jos simbolinę apykaitą; tačiau pabandžius „išeiti anapus“ ir dar sykį išgyventi visą „traumą“ užuot pasitenkinus jos iškreiptais atspindžiais simbolinėje realybėje, „trauminis objektas išgaruoja nebūtyje“ (*ibid.*: 32). Tokia dvilypė subjekto situacija Žižeką verčia sieti Lacano teoriją su Kanto fenomeno ir noumeno samprata: Lacano, kaip ir Kanto, subjektas skyla ir kuriasi esant įtampai tarp fenomenalios patirties poliaus bei to, ką Žižekas vadina kvazinoumeniniu objektu. Todėl simbolinė plotmė nuolat patiria istorinių pokyčių, nes ją iš vidaus kankina imanentinis negatyvumas, kurio neįmanoma pašalinti simboliinei plotmei siekiant organinės integracijos.

Simbolinės tvarkos formavimasis nesuvokiamas be subjektų patiriamų įtrūkių Tikrovėje. Jei turime omenyje socialinę tikrovę, šie įtrūkiai ryškiausiai matomi mūsų kasdienybėje: daugybei šiuolaikinio pasaulio gyventojų mėgautis dalyvavimu politiniame procese neleidžia jų gyvenimą deformuojanti materialinė stoka – orumo neteikiantys atlyginimai, paskolos, socialinė atskirtis. Žemesniųjų socialinių sluoksnių ir atskirtį patiriančių grupių egzistencija šiuolaikinėje visuomenėje artima kastracijai, o jų situacija primena filosofo Alaino Badiou įvykio vietos sampratą. Poststruktūralizmo filosofai Michelis Foucault, Gilles'is Deleuze'as ir Félixas Guattari nuolat pabrėžia daugialypę mažosios politikos prigimtį ir būtinybę ją suvokti kaip daugybės grupių sąveikos rezultata, o Badiou kalba apie atitrauktumą arba subtrakciją, kai politikos ir įvykio galimybe tampa bet kokių apibrėžtumų atsisakymas, neįmanomybė nustatyti jos kūrimosi vietą. Anapus bet kokio

simbolinio diskurso – politinio, socialinio, kultūrinio, istorinio – glūdi tai, ką Lacanas vadina tuštuma, neižvelgiama Tikrovės ir, kaip numato Badiou, ją susprogdinti galinčio Įvykio terpe.

Galima teigti, jog tai, kad tokiomis aplinkybėmis nutinkantys Įvykiai laikomi neįmanomais, reiškia jų atsietumą nuo įsivaizduojamybės plotmės. Kitaip tariant, trumpi sujungimai tarp simbolinės ir Tikrovės plotmių, pavyzdžiui, nenumatyti politiniai įvykiai, ekscesai ir riaušės, „neįmanomais“ laikomi būtent dėl nelanksčios simbolinėje plotmėje įkalintų signifikacijos subjektų vaizduotės. Kita vertus, akivaizdu, kad ši lakaniška skirtis tarp simbolinės ir Tikrovės plotmių, tarp skirtingai Kitą matančių ir skirtingai jo apibrėžiamų subjektų politine prasme žymi perskyrą tarp revoliucingų jėgų, siekiančių keisti socialinę realybę, ir reformatorių, matančių platesnes galimybes egzistuojančiame disкурse ir tikinčių, kad sistemą galima keisti „iš vidaus“. Tokios „viltys“ keisti sistemą „iš vidaus“ stiprina ryšį tarp simbolinės ir įsivaizduojamybės plotmių: Kito diskurso įkalintiems individams, siekiantiems išlaikyti simbolinį kapitalą, būtina stiprinti konsistencijos neturinčią diskurso erdvę pasitelkiant įvaizdį, egoistinius interesus ir narsicizmą, priskiriamą įsivaizduojamybės sferai. Tai matoma ne tik viešojoje erdvėje figūruojančių progresyviai politikai pritariančių asmenų, bet ir kai kurių nevyriausybinų organizacijų ar interesų grupių veikloje.

Galima kelti radikaliai skambančią prielaidą, kad galimybė visuomenėje vykdyti revoliuciniams procesams neatsiejama nuo tuščio falinio signifikanto principo. Tik tuščias signifikantas parodo stoką diskurso viduje, pažeidžiamiausią jo vietą, kai sprogsa per ilgą laikotarpį susikaupusios įtampos, apnuoginamos neteisybės ir visuomenė tampa konfrontacijos lauku. Todėl, kai daugelis šiuolaikinių politinių filosofų pabrėžia būtinybę suvokti kolektyvinio politikos kūrimo procesą, tapsmo ar naujų tapatybių kūrimo svarbą, kitiems autoriams, tarp kurių yra Badiou, toks procesas ne toks svarbus kaip pati galimybė suvokti brutalią Tikrovės įsiveržimą į simbolinę plotmę.

Fantazija

Perskyrą tarp simbolinės ir Tikrovės plotmių galime sieti su trauma, negatyvumu ar atitrauktumu, o įsivaizduojamybės plotmėje kuriamos fantazijos tarpininkavimą psichoanalitikai vadina kompromisu: reakcija (ir savigny) suvokus, kad simboliniam Kitam kažko trūksta, kad jame esama pertrūkio. Kaip sako Chiesa, fantazijoje esama dviejų tarpusavyje susijusių funkcijų: ji susieja subjektą „už gročių“ su Tikrovės kuriama stoka simbolinėje plotmėje, bet kartu ją „uždangsto“ pateikdama ją kaip įsivaizduojamai plotmei priklausantį objektą *a* (*objet petit a*) (2007: 142). Kitaip tariant, objektas *a* nurodo į Tikrovės likutį simbolinėje plotmėje, bet neleidžia „už gročių“ atsidūrusiam subjektui pajusti tos Tikrovės kaip visumos, galutinai su ja susiliesti.

Fantazija įsivaizduojamybės plotmėje formuojasi tuomet, kai signifikacijos subjektas siekia paaiškinti savo paties traumą ir sušvelninti savo egzistenciją simbolinio Kito disкурse pasitelkdamas tai, kam Lacanas priskiria konsistencijos, vientisos, nors prasmės neturinčios formos, sąvoką. Savo kūrybinės veiklos pabaigoje kurdamas visas plotmes siejanti

topologinį Boromėjaus mazgą Lacanas įsivaizduojamybės plotmei priskiria pirmiausia ne įsivaizdavimo ar veidrodžio, bet konsistencijos kūrimo funkciją. Jo plėtojama tradicinės kūno sampratos kritika atitinka ir dekartiškos subjekto sampratos kritiką. Descartes'as įsivaizduoja kūną kaip *res extensa* ir įkurdina jį iš anksto duotoje erdvėje, o Lacanas vietoj tokios fantazijos siūlo kūną, kuriam reikalinga kitokia – topologinė erdvė, kurioje jungiasi ir skaidosi įsivaizduojamoji, simbolinė ir Tikrovės plotmės.

Ellie Ragland įsivaizdavimo plotmės kuriamai fantazijai priskiria seksualinio motinos ir kūdikio susijungimo mitą: ši fantazija tokia stipri, kad galiausiai pradeda kurti mitą apie totalią esencializuotą Moterį – didžiąją Motiną, kuriai priklauso objektai, kaip sako Lacanas, skatinantys geismą – žvilgsnis, krūtis, šlapimas, fekalijos, balsas, (įsivaizduojamas) falas, niekis ir fonema (2004: 3). (Galima pastebėti, kad tokias fantazijas nuolat skatina ne tik įvairūs prigimtinės kultūros sąjūdžiai, bet ir įvairiausių naujųjų amžių judėjimų paveiktos naujos gyvenimo ir vartojimo formos.) Deja, toks autonomiškumas egzistuoja tik mite. Kūdikis suvokia, kad jo kūnui būdinga įsivaizduojama konsistencija, bet jo paviršių nuolat pažeidžia, įpjauna Tikrovė. Tos žaizdos ar įsivaizduojamos skylės – tai privalėjimas susitaikyti su nuolatinėmis situacijomis, kai kūdikį palikusi motina pranyksta, dingsta, atsiveria mūsų jau aptartas pleištas, nurodantis į situacijas, kai didysis Kitas pradingsta už simboliinių „grotų“.

Kaip fantaziją Lacanas interpretuoja žymųjį Freudo knygoje *Anapus malonumo principo* aprašytą epizodą, kuriame vaikas mėto ir gauda siūlų ritę leisdamas garsus, kuriuos Freudas sieja su žodžiais „Ten! Čia!“ Lacano interpretacijoje berniukas suvokia, kad tarp jo ir pirmapradžio Kito – motinos – atsivėrė Tuštuma, kad Kitas turi savąjį Kitą; jis nori panaikinti įtrūkį ir pasitelkia tam savo paties valdomą ritę. Nuolatinis judesio kartojimas leidžia jam įsitikinti iliuzija, kad jis valdo situaciją (žr. Pluth 2007: 103). Šis veiksmas vadinamas prikimšimu (*suture*). Taip sukuriamas objektas *a* – matomas trūkumo pakaitalas, kuriuo operuoja fantazija. Tikrovės stoka pripildoma simbolinėje erdvėje esamų daiktų, prekių, diskurse kuriamo žinojimo – viso to, kas mums padeda įvaldyti signifikantų pasaulį ir skatina mėgavimąsi. Ir visgi objektas *a* simbolinės erdvės subjektui yra svarbus tik kaip daiktas, suteikiantis pozityvumo Tikrovės stokai.

Bet ką reiškia tai, kad fantazijos lygmenyje subjekto geismas yra Kito geismas? Pasak Chiesos, tai reiškia ne tik tai, kad „signifikacijos subjekto geismas yra Kito geismo objektas *a*, bet ir tai, kad subjekto geismas galiausiai yra geismas būti Kito geismo objektu *a*. Taigi, Kito pripažinimo geismas yra ir kito meilės geismas“ (2007: 163). Toks geismas akivaizdus tose šiuolaikinių aktyvistų grupėse, kurios remia didžiosios politikos iniciatyvas: savo aktyvumą šios liberalios grupės ir tai, ką galima vadinti „socialiniais burbulais“, demonstruoja iniciatyvumą pritardamos įvairiems naujiems valdžios potvarkiams ir taip siekia anuliuoti stoką didžiajame Kitame. Toks geismas įtvirtina ir mūsų vietą diskursyviame Kitame, ir to Kito reprodukciją. Taip veikia net ir socialinė kritika: dažnai kuriant kritinį diskursą bandoma užtikrinti, kad kritika fundamentaliai nepakenks jos objektui, jo nesugriaus.

Taigi, geismo atžvilgiu pasitenkinimą subjektui garantuoja ne jo „išsipildymas“, o galimybė jį reprodukuoti, kaskart pradėti iš naujo. Tai kelia didelių problemų ir sociali-

niams judėjimams, kurias padeda išvelgti Lacano teorija: socialinėje erdvėje pasklidęs geismas galiausiai sutampa su galios strategijomis ir juo tampa lengva manipuliuoti. Ir visa tai dėl to, kad signifikacijos subjektai bijo, kad iki galo patenkinus jų geismą jiems „nieko nebetrūks“ – Lacanas tokią „stokos stoką“ sieja su nerimu: subjektui pavojingesnė ne nuolatinė stoka, bet mūsų priartėjimas prie objekto, tikslo. Tai galime sieti ir su pernelyg artimu santykiu su motiniškuoju Kitu vaikystėje, nuo kurio saugo Tėvo vardas.

Geismo ir diskursyvaus Kito sąsajos atradimas Lacano teorijoje ir šios sąsajos nebuvimas Deleuze'o ir Guattari teorijoje leidžia išvelgti esminę perskyrą tarp dviejų šiuolaikinio aktyvizmo interpretacijų. Deleuze'o ir Guattari teorijoje pats geismas laikomas substancija, produkuojančia ir konstruojančia socialinių judėjimų asambliažus, o Lacano teorijoje jau pats geismas yra neatsiejamas nuo galios diskurso, nes plėtotis gali tik atskirtas nuo ikisimbolinio Kito, atsidūręs simboliniame Kito diskurse.

Įveikti didįjį Kitą: skylė ir vardas

Išsiaiškinę, kaip simbolinės erdvės subjektas bando kompensuoti Tikrovės stoką, turime atsakyti į klausimą, ar įmanoma alternatyvi priešinimosi diskursui logika, kuri taip pat subjektui leistų radikaliai priešintis fantazijai. Amerikiečių filosofas Edas Pluthas plėtoja Lacano veiksmo sampratą, atsiedamas ją nuo fantazijos sampratos. Fantazija leidžia formuoti subjektui, identifikuotam ir pripažintam simbolinio Kito. Kitas suteikia subjektui ir įvykiui būti, garantuoja jam vietą ir prasmę. Veiksmo metu Kitas suvokiamas kaip nepajėgus to padaryti – pats jis pasirodo kaip skilęs ir neturintis konsistencijos. Kaip sako Pluthas, veiksmo metu subjektas pasirodo ne kaip apibrėžtas fantazijos subjektas, bet kaip laisvės manifestacija. „Subjektas veiksmo metu totaliai atsiriboja nuo fantazijos subjekto – pats jo santykis su tikrove, Kitu ir kalba yra kitoks“ (Pluth 2007: 118).

Veiksmo (*act*) sampratą Lacanas skiria nuo kitų psichoanalizėje vartojamų sąvokų – „vaidinimo“ (Lacanas jį įvardija angliškais žodžiais *acting out*) ir perėjimo į veiksmą (*passage à l'acte*). „Vaidinimą“ psichoanalitikai nusako kaip impulsyvų veiksmą, įvykstantį analitinio perkėlimo metu. Jeanas Laplanche'as ir Jeanas Bertrand'as Pontalis apibrėžia „vaidinimą“ kaip impulsyvaus subjekto veiksmą, dažnai besikertantį su jo įprastinėmis motyvacijomis, kurį sąlyginai galima izoliuoti kitų jo ar jos veiklų atžvilgiu ir kuris dažnai įgyja agresyvų savo paties ar kito atžvilgiu pavidalą. Vaidinime psichoanalitikas išvelgia represijos žymę (cit. pagal Pluth 2007: 100).

Vaidinimas gali būti (netyčiomis) nukreiptas ir prieš psichoanalitiką, tai gali būti protestas prieš klaidingą interpretaciją ar apskritai prieš nesugebantį interpretuoti analitiką. Bet taip pat vaidinimu gali būti pakartota pati sąmonėje išgyventa scena. O perėjimu į veiksmą vadinamas toks pats agresyvus veiksmas, tačiau taip, skirtingai nei vaidinimo metu, ne siekiama dar sykį išgyventi fantaziją, bet reaguoti į šią fantaziją ar sceną, kurioje subjektas su Kitu išlaiko geismu pagrįstą santykį. Bet, kaip teigia Pluthas, perėjimas į veiksmą nėra visavertis veiksmas: nors juo protestuojama prieš fantaziją, jis nepalieka paties fantazminio scenarijaus – neperžengia fundamentalios fantazijos (2007: 100).

Taigi, fantazijos poveikis subjektui neatsiejamas nuo to, kad jo veiklos prasmė apsiriboja Kito arba didžiojo Kito, subjekto, kuriam priskiriamas žinojimas, sfera. Kyla klausimas, kaip galima suvokti tokį veiksma, kuris neieškotų prasmės didžiojo Kito žodyne ar objekto didžiojo Kito lobyne. Fundamentalios fantazijos peržengimas leidžia subjektui atsiriboti nuo didžiojo Kito: klinikinė prasme tai reiškia paciento suvokimą, kad psichoanalizės ekspertas negali atsakyti į visus rūpimus klausimus ir kad pats ekspertas laukia, kol „už gročių“ perkeltas subjektas išsilaisvins ištaręs tai, ko iki šiol nesugebėjo pasakyti, nors tai jam buvo svarbiausia. Tai ir galima vadinti veiksmu psichoanalitiniame diskurse – Lacano teigimu, jis paskatina subjekto, kuriam priskiriamas žinojimas, griūtį.

XIV seminare Lacanas sako, kad „veiksmo metu signifikuojama“ (žr. Pluth 2007: 101). Galima teigti, kad veiksmas susijęs su simbolinę ir Tikrovės plotmes susiejančiu signifikacijos procesu, kurio metu ne ženklinami simbolinės erdvės subjektai, o kuriami naujai vardai, kuriuos patys subjektai prisiskiria sau. Lacano veiksmo teoriją tyrinėtojai sieja su Johno Langshaw Austino kalbos akto teorija, pagal kurią performatyvus aktas pasiekia savo tikslą, jei teisingi žodžiai pasakomi tinkamame kontekste – tai keičia pačią situaciją. Ir visgi Lacanui labiau rūpi veiksmas, galintis pakeisti pačią subjekto struktūrą. Jis sako, kad veiksmas ne tik transformuoja subjekto struktūrą, bet jį inauguruoja. Kaip teigia Pluthas, transformacija reiškia, kad subjektas egzistavo ir prieš įvykstant veiksmui, bet veiksmo metu buvo pakeistas. Kita vertus, veiksmas tampa „paties subjekto inauguracija, tai yra, po tikro veiksmo subjektas pakyla kitoks, jo struktūra yra pasikeitusi“ (žr. Pluth 2007: 102).

Grįžkime prie žaidimo „Ten – čia“. Pasak Plutho, nors šiuo žaidimu paliktas vaikas galbūt siekia atpalaiduoti įtampą, ji perkeliama į patį žaidimą ir tampa tarsi užkonservuota signifikacijos procese. Be to, žaidime neišreiškiamas sąmoninis pripažinimo reikalavimas, neapeliuojama į Kitą, nebandoma ieškoti paaiškinimų trauminiam Motinos praradimo įvykiui. Veiksmas yra transgresyvus: jo metu naudojama Kito kalba yra nukreipta prieš Kitą, kalbant siekiama atsiriboti, išreikšti abejingumą Kitu (*ibid.*: 103). Kartojant trauminių įvykių pakartojimas tampa įsisauganintu skilimu – skilimu, kuris pozityviai pakartoja simbolinės erdvės signifikanto atskyrimą nuo ikisimbolinės Tikrovės plotmės, iki šiol nesėkmingai bandytą dangstyti fantazija.

Čia verta turėti omenyje Lacano topologinę koncepciją. Trinarė Lacano logika, jungianti (ir kartu skirianti) įsivaizduojamybės, simbolinę ir Tikrovės plotmes, praplečia dvinarės logikos lauką: užuot pasirinkus dichotomiją tarp įsivaizduojamos konsistencijos ir simbolinio pleišto arba ego ontologijos ir simbolinės plotmės, trinarė logika leidžia mums suvokti, kaip konsistencija kaitaliojasi su tuo, ką Lacanas vadina *eksistencija* (*ex-sistance*). Lacano topologijoje Boromėjaus mazgas pozityviai materializuojasi jungdamas Tikrovės pramuštas skylės, bet ir pati skylė atsiranda dėl konsistencijos mazgo (Greenshields 2017: 246).

Analitikai, ruošdami pacientus fundamentalios fantazijos peržengimui, „pramušinėja skylės“ – bando išardyti tankų mūsų susikurtų fantazijų tinklą, kadangi šios fantazijos, nuolatinis įsikabinimas į jas ir yra mūsų negalavimų ar prastos savijautos simptomai. „Skylių pramušinėjimu“ tai vadinama todėl, kad žodžiai ar pasakymai, pacientui anksčiau

kėlę mėgavimosi jausmą, pakartoti įtarios psichoanalitikės ima kelti nerimą. Taip, leidžiant pacientui atsidurti „signifikacijos duobėse“, fundamentali fantazija palaipsniui įveikiama: identifikuojami negalavimo simptomai tampa suvokiami sąmoningai ir lieka rinktis – ar toliau laikytis sąmoningo santykio su savo simptomu ir paverčiant jį pozityviu bandyti susitvarkyti esamą gyvenimą, ar bandyti sąmoningai atitolti nuo šio simptomo keliamo poveikio. Paciento – subjekto fantazija turi būti suardyta tam, kad pats stygių išgyvenantis subjektas prisiimtų atsakomybę už savo paties trauminį atėjimą į pasaulį – užimtą vietą, kuri anksčiau buvo užimta Kito geismo. Tam tikra prasme prisiimdamas atsakomybę už sąmoningą trauminį išgyvenimą, sąmoningai pripažindamas savo geismą, subjektas autorizuoja savo paties veiksmą, bet jis tai daro sąlygotas sąmoninės būtinybės, Lacano siejamos su Tikrovės plotme.

„Skylių pramušėjimo“ sampratą iš Lacano perima Alainas Badiou. Savo Lacanui skiriamame seminare kalbėdamas apie psichoanalizės santykį su politika ir filosofija jis kuria ambivalentišką Lacano „skylės“ interpretaciją. Badiou, naudodamasis Lacano sąvokomis, skiria dvi politikos formas. Viena vertus, skylė matoma grupių įsivaizdavimo plotmėje. Dažnai manoma, kad tokiu būdu ji pramušinėja įsivaizduojamą skylę kapitalizmo Tikrovėje: kapitalo Tikrovė matoma kaip „visuotinio išsisklaidymo, cirkuliacijos ir absoliutaus atomizavimosi Tikrovė“ (Badiou 2018: 110). Skylė tokioje Tikrovėje galėtų atsirasti susaisčius politiką su tam tikra prasme – tai Badiou vadina bažnyčios efektu ir cituoja Lacano „Laišką apie išsiskirstymą“, kuriame prasmė siejama su religingumu. Tokiu atveju politikos kūrimas reiškia vienos grupės laimėjimą diskurso atžvilgiu. Kaip sako Badiou, filosofija patį šį laimėjimą pavers nauju diskursu ir leis jam įsiliesti į Kito diskursą. „Kai grupė laimi diskurso atžvilgiu, filosofija prieina iš už nugaros – kaip visada, argi ne? – ir atkuria legitimumą diskurse, grįstą grupės laimėjimu diskurso atžvilgiu.“ Badiou sako, kad tokiu būdu „grynasis diskursas atskiriamas nuo grupės“ (*ibid.*: 113). Taip kapitalistiniame diskurse dažnai išnaudojami emancipacinės politikos laimėjimai: nuolat girdimi kovotojų prieš priespaudą ar išnaudojimą reikalavimai neretai leidžia sistemai išlaikyti ir pagrįsti naujas priespaudos ir išnaudojimo formas kartu legitimuojant kritiką. O grupėms signifikacijos procesas ir jo metu kuriamos bei pritaikomos sąvokos retkarčiais leidžia apleisti tikrovės dimensiją.

Įdomu, kad Badiou šiuo požiūriu kritikuoja patį Marxą: leisdamas proletariatui kalbėti kaip grupei, Marxas priskyrė šiai Tikrovės „skylei“ prasmę ir diskursą, leido jam „vienytis“ ir tapti partija. „Bet kai tvirtinama, kad ne diskursas tampa grupės atsiradimo sąlyga, o grupė – diskurso, „skylė užkamšoma“. Svarbiausia yra tai, kad grupei, jei įmanoma, būtų neleista kurti diskurso“ (*ibid.*: 112). Taigi, politinės grupės ir socialiniai judėjimai čia matomi kaip objektai *a*, leidžiantys juose dalyvaujantiems žmonėms simbolinėje erdvėje ieškoti signifikanto, kuriuo būtų galima išreikšti atitinkamus reikalavimus, o ne savo veiksmais išreikšti „nediskursyvų“ nepasitenkinimą pačiu diskursu.

Simbolinė „skylė“ įsivaizdavimo plotmėje, Badiou teigimu, Lacanas laiko paties žinojimo, diskurso funkcionavimą, struktūrą, kuri išsiverčia be dalyvių pastangų (*ibid.*: 122). O Tikrovės „skylė“ žinojime Badiou sieja su paskutine Marxo teze apie Feuerbachą: filosofai tik įvairiai aiškino pasaulį, bet uždavinys yra jį pakeisti. Lacanas sako: „nereikia tikėtis

pažangos nei iš tiesos, nei iš kokios nors gerovės – jos galima tikėtis tik iš perėjimo nuo impotencijos įsivaizdavimo plotmėje prie to, kas neįmanoma, kas įrodo esanti Tikrovė, pagrįsta tik tam tikra logika, tai yra, prasidedanti pasąmonėje“ (1970: 24).

Badiou daro išvadą, kad Lacanas, kaip ir daugybė septintojo dešimtmečio revoliucionierių bei maištininkų, matė Marxo revoliucingumą anapus politinių fantazijų ir legitimaus marksistinio diskurso. Kita vertus, kyla klausimas, kaip kurti tokius pasakymus, kuriems oficialusis diskursas nedarytų jokio poveikio – kaip paversti pozityviu patį „skylės“ negatyvumą ir neleisti jo rekuperuoti?

Lacano kūrybos tyrinėtojai mato ir tokią galimybę: signifikacijos procesas, kurio metu kuriami nauji, diskurso lobynui dar nepriklausantys vardai – yra taip pat svarbi Lacano Tikrovės sampratai. Kaip pažymi Finkas, signifikacija čia žymi procesą, kai signifikantas suteikia gyvybę signifikatui (2004: 133). Lacanas sako, kad naujo tikrinio vardo paskelbimas prilygsta to tikrinio vardo prasmės kūrimui: tikrinis vardas susijęs tik su tuo, kam jis duotas. Ką nors įvardijant – netgi duodant vardą vaikui – kuriama reikšmė, dar nepriklausanti simbolinės plotmės signifikantų lobynui. Kartu nurodoma į tai, ko tame lobyne buvo pasigendama – į paties diskurso nepakankamumą, neišbaigtumą. Lacanas sako, kad tikrinis vardas reiškia kažką tokio nepamaštomo, kaip neigiamo skaičiaus šaknis. Subjektas mano, kad apie jį pakankamai daug pasako tai, kad jis yra *cogito* – tačiau „jam stinga būtent to, ko apie jį neįmanoma pasakyti“ (Fink 2004: 134). Lacanas nori pasakyti, kad dekartiškas *cogito* neapibrėžia viso žmogiškojo subjekto: iš akių išleidžiama pasąmonė.

Čia galime prisiminti falinio signifikanto ir jo skirtumo nuo simbolinės plotmės sampratą. Kaip sako Finkas, falinis signifikantas yra panašus į tikrinį vardą – signifikantų aibėje, arba lobyne, jo nėra (2004: 133). Falas yra signifikantas, apibrėžiantis patį signifikacijos procesą; jis nustato, koks turi būti santykis tarp signifikanto ir signifikato – ir ar toks santykis turi egzistuoti išvis. Tai reiškia, kad įmanoma kurti tokius tikrinius vardus, kurie apskritai atribotų simbolinės plotmės subjektą nuo diskurso ir nuo fundamentalios fantazijos – bet tokius vardus ar žodžius subjektas turi pasakyti pats – į tai nukreiptas pats lakaniškosios psichoanalizės procesas.

Įtartina šiuolaikiniame diskurse skambanti falinio signifikanto sąvoka gąsdinti anaip tol neturėtų: skirtingai nei pats biologinis organas, ji reiškia „trūkstamą geidžiamos įsivaizduojamybės dalį“, susijusią su kastracijos grėsme, tėvų ir aplinkos draudimais, nuolat Kito sąlygojama mėgavimosi stoka. Kitaip tariant, ji priverčia įveikti su kastracija siejamą stoką ir sėkmingai pereiti iš įsivaizduojamybės į simbolinę plotmę bei pamatyti, kad ta stoka yra neįsivaizduojama, bet struktūrinė – be jos neįsivaizduojamas pats simbolinės struktūros egzistavimas. Būtent taip stoka tampa pozityvi, virsta pagrindu kurtis naujoms idėjoms. Kaip sako Finkas, kalboje esama galios, leidžiančios palengvinti stokos ar nesamybės keliamą ilgesį, nerimą, psichologinę naštą (2004: 139). Kalba, leisdama subjektui įvardyti tai, ko trūksta, paverčia stoką pozityvia.

Taigi, būtent falinis signifikantas leidžia į simbolinę plotmę įsiveržti pačiai tikrovei. Galėtume šį procesą tiesiog susieti su įprastiniu perėjimu iš įsivaizduojamos į simbolinę erdvę, tačiau mūsų ištartas vardas neša skirtingą krūvį nei vardas, kurį žinojimo keliu iš Kito diskurso perima signifikacijos subjektas. Šiuo vardu siekiama ne užkamšyti skylės

diskurse, bet kaip tik jas atverti, parodyti, kad diskursu pasakoma „ne viskas“, kad pačioje jo šerdyje esama neregimos skylės pačioje simbolinėje plotmėje – Tikrovės, kuri fiksuojama (tuštumos) įvardijimo būdu. Naujasis tikrinis vardas paradoksaliu būdu simbolinėje plotmėje gali *ekszystuoti* kaip Tikrovę žymintis subjektas, kartu atveriantis skylę simbolinėje plotmėje ir leidžiantis materializuotis pačiai neišsakytai tuštumai. Tikrovės konsistenciją kuria ne įsivaizduojamo ego susirūpinimas savo vieta simbolinėje erdvėje, bet konstruktyvus signifikuojantis įvardijimo veiksmas.

Tokiu veiksmu, tarkime, galėtų tapti „komunizmo“ paminėjimas šiuolaikiniame politiniame diskurse – bet taip komunizmas tame jo nepripažįstančiame diskurse ir tampa *ekszystuojančia* Tikrove, nes leidžia egzistuoti konsistencijai, kuri su dabartiniu diskursu nesuderinama, kita vertus, žodis „komunizmas“ nusako aibę socialinių kovų, kurios apie diskursą pasako daugiau nei jis pats apie save.

Kita vertus, šį signifikacijos procesą galima matyti ir kaip logišką „skylių pramušimo“ proceso seką: subjektas, sugriaudamas fundamentalią fantaziją, ne tik suvokia (realizuoja) save Tikrovės plotmėje, bet ir įtraukia ją, pačią jos neįmanomybę, į diskurso lauką. „Pramušdamas skylės“ esamame politiniame diskurse naujas judėjimas parodo to diskurso nepakankamumą, o nauja politinė jėga, nauja organizacija neatsiejama nuo naujų vardų įtraukimo į egzistuojantį diskurso žodyną ir paties diskurso apvertimo.

Išvados

Lacano topologijos koncepcija suteikia galimybę išplėtoti trinarę subjekto ir jo galimybių koncepciją, kurią galime panaudoti ir analizuodami politinį lauką. Žvelgdami į šį lauką iš jo atžvilgiu *ekszystuojančios* Tikrovės perspektyvos galime matyti du (politinio) subjekto vystymosi, arba plėtros, scenarijus. Viena vertus, parodomas politinio subjekto saitas su fantazija, kurioje Tikrovės stoką bandoma kompensuoti „įsapatoginant“ simbolinio diskurso plotmėje. Kita vertus, bandomas atskleisti ir alternatyvus scenarijus, kai subjektas, įsisąmoninęs savo stoką, atsikrato fantazijos ir ima kurti naujus vardus, kurie parodo skylės pačiame simboliniame diskurse, parodo jo ir visos politinės sistemos nepakankamumą, kuris tampa akivaizdus, kai negebama, tarkime, šalia politinių individų teisių užtikrinti galimybės jas įgyvendinti socialinėje erdvėje, kasdienybės dimensijoje.

Įtraukdami Tikrovės lauką į simbolinę plotmę mes kuriame naują konsistenciją. Taip lakaniškasis politinis subjektas gali išlaikyti ne pasyvią formą ar vietą, bet įvardyti simbolinėje struktūroje esančią ir tik kartu su pačia struktūra pašalinti įmanomą stoką bei tos stokos vietoje konstruoti naują politinį turinį.

Literatūra

- Badiou, A., 2018. *Lacan: Anti-philosophy 3*, rans. K. Reinhard, S. Spitzer. New York: Columbia University Press.
- Chiesa, L., 2007. *Subjectivity and Otherness: A Philosophical Reading of Lacan*. Cambridge, London: the MIT Press.
- Fink, B., 2002. Knowledge and Jouissance. In: *Reading Seminar XX: Lacan's Major Work on Love, Knowledge and Feminine Sexuality*, eds. S. Barnard, B. Fink. Albany, State University of New York Press, p. 21–47.

- Fink, B., 2004. *Lacan to the Letter: Reading Écrits Closely*. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Greenshields, W., 2017. *Writing the Structures of the Subject: Lacan and Topology*. Palgrave Macmillan.
- Lacan, J., 1970. *Radiophonie*, trans. J. W. Stone. Prieiga per internetą: www.lacanianworksexchange.net [žiūrėta 2021 m. kovo 15 d.].
- Lacan, J., 1998. *Seminar Book XX. Encore. On Feminine Sexuality, the Limits of Love and Knowledge. 1972-1973*, trans. B. Fink. New York, London: W.W. Norton & Company.
- Pluth, E., 2007. *Signifiers and Acts: Freedom in Lacan's Theory of the Subject*. Albany: State University of New York Press.
- Ragland, E., 2004. *The Logic of Sexuation: From Aristotle to Lacan*. Albany: State University of New York Press.
- Ragland, E., 2015. *Jacques Lacan and the Logic of Structure: Topology and Language in Psychoanalysis*. London, New York: Routledge.
- Voruz, V., Wolf, B., 2007. Preface. In: *The Later Lacan: An Introduction*, eds. V. Voruz, B. Wolf. Albany: State University of New York Press, p. vii–xvii.
- Žižek, S., 1994. *The Metastases of Enjoyment: Six Essays on Woman and Causality*. London, New York: Verso.
- Žižek, S., 2008. *The Sublime Object of Ideology*. London, New York: Verso.